

В ЖКГ України хоч і повільно, але все ж виконуються роботи щодо застосування ресурсозберігаючих технологій, реформування, створення конкурентного середовища. Але в цілому ЖКГ України знаходиться в кризовому стані. Проведення планових капітальних ремонтів та часткової заміни транспортних мереж, що відпрацювали нормативно-визначений термін, зведено до мінімуму. Останніми роками капітальний ремонт практично не здійснювався, на технічне обслуговування витрачалося 5–10% загальних витрат на обслуговування замість необхідних 30–35%, в той час як витрати на аварійний ремонт складали 30–40% відсотків витрат на обслуговування замість звичайних 10%. Збереження свого монопольного положення не тільки на ринку природної монополії, але й на ряді суміжних підприємств, пояснюють турботою про споживачів, необхідністю зниження цін, своєю стратегічною значимістю для економіки країни. На практиці, однак, тарифи залишаються досить високими і все більше збільшуються в останні роки на основі адміністративних рішень державних органів. Таким чином монопольна форма виробництва є явищем зі значними протиріччями, які формуються в соціумі, на ринку та в інноваційній сфері. Розв'язати існуючі протиріччя суспільство може тільки двома засобами – регулюванням природної монополії або розвитком конкуренції.

РЕГУЛЮВАННЯ ЖКГ ЯК ПРИРОДНИХ МОНОПОЛІЙ: ОСНОВНІ ТЕОРІЇ ТА ПІДХОДИ

В. П. РЕШЕТИЛО, *д-р екон. наук, проф., зав. кафедри економічної теорії*
Ю. А. ІВАНОВА, *магістр ф - ту економіки і підприємництва*

*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, м. Харків*

Найбільш проблемним питанням розвитку ЖКГ як природних монополій є державне регулювання тарифів на їх послуги. В економічно розвинених країнах використовується декілька підходів до державного регулювання природних монополій: а) регулювання рентабельності; б) участь у прибутку; в) конкуренція «за ринок» (замість конкуренції «на ринку»); г) RPI-X регулювання. Дані методи застосовуються як для регулювання діяльності комунальних підприємств, що перебувають у державній (муніципальній) власності, так і стосовно приватних комунальних підприємств. Протягом довгих років переважним методом регулювання було *регулювання рентабельності*. При такому підході регульована ціна встановлюється на рівні, що дозволяє підприємству покривати свої операційні витрати та забезпечувати деяку задану прибутковість використовуюваного капіталу:

$$P_m = TC + C \times r,$$

де P_m – монопольна ціна, TC – витрати, C – капітал, r – рентабельність капіталу.

Величина прибутковості капіталу повинна бути «прогнозованою» і збалансованою, тобто власники монополіста повинні одержувати доходи від використання капіталу підприємства на рівні, не меншому і не більшому прибутковості на капітал для іншого підприємства з тим же рівнем ризиків. У рамках даної системи регулювання, якщо ціни перестають покривати витрати компанії, то вона має право звернутися в регулюючий орган для перегляду тарифу. Такий підхід до регулювання гарантує, що підприємство зможе покрити свої витрати, однак не дає йому ніяких стимулів для їхнього зниження.

Одним із стимулюючих методів регулювання є *метод участі у прибутку*. Підприємство – монополіст, прагнучи до одержання прибутку, змушено знижувати свої витрати. У подальшому регулюючий орган переносить це скорочення витрат на споживачів у вигляді зниження тарифу, однак сама система буде працювати тільки в тому випадку, якщо підприємство зможе отримувати певний прибуток протягом певного строку. Для встановлення тарифу регулюючий орган використовує прогнозовані значення витрат фірми, а після цього здійснює моніторинг фактичних витрат підприємства. Якщо виявляється, що їх величина менше прогнозованої, то тарифи повинні знизитися на величину, що дозволяє вилучити у фірми частину отриманого прибутку. Інакше кажучи, підприємство повинно бути готовим до того, що якщо прибуток буде більше запланованого, то тарифи повинні знизитися до рівня, при якому компанія буде одержувати прогнозовану величину прибутку. Однак ця система регулювання значно знижує стимули підприємств щодо скорочення собівартості виробництва. Крім того, вона вимагає детального моніторингу фактичних витрат і прибутків підприємства й складна для втілення. Принципово новий засіб розв'язання проблеми регулювання – *заміна конкуренції «на ринку» – конкуренцією «за ринок»*. Навіть якщо конкуренція на ринку недоцільна (одне підприємство-монополіст задовольняє ринковий попит ефективніше, ніж декілька конкурентів), у ряді випадків є можливість провести конкурс на право обслуговувати ринок. Хоча даний метод поки не одержав широкого розповсюдження, реальні приклади його практичного використання все-таки існують: так, водопостачання у Франції здійснюється на основі концесійних договорів, так що потенційні концесіонери конкурують між собою на етапі укладання договору. Ще один засіб регулювання природних монополій – *RPI-X регулювання*, широко застосовувався в США, де комунальні підприємства в більшості випадків перебувають в приватній власності. При даному підході регулюючий орган встановлює ціну для підприємства на певний період, який звичайно триває 5 років. Передбачається, що дана ціна дозволить компанії покрити свої операційні витрати та заробити певну величину прибутку за умови, якщо компанія буде працювати так само ефективно, як і зразкова (еталонна) компанія.

Кожна з наведених форм регулювання природних монополій має свої особливості, але всі вони вже достатньо підтверджені практикою.